

ANOTĀCIJA
IZDEVUMA “TALSU NOVADA MUZEJA RAKSTI. III”
RAKSTU SATURAM

Ona Kaudze,

Talsu novada muzeja galvenā krājuma glabātāja

“Biedrību dokumenti līdz 1918. gadam Talsu novada muzeja krājumā”

Talsu novada muzejs glabā plašu dokumentu krājumu, arī biedrību dokumentus. Raksts sniedz ieskatu muzeja glabātajā dokumentu klāstā, kas raksturo 19. gs. beigū–20. gadsimta sākuma sadraudzīgo biedrību, kultūras, izglītības, bibliotēku, lauksaimniecības, apdrošināšanas biedrību izveidi un darbību. Biedrības kļuva par ekonomiskās, sabiedriskās un kultūras dzīves centriem. Raksturoti Ārlavas dziedāšanas biedrības, Ārlavas Lauksaimniecības biedrības, Dundagas Lauksaimniecības biedrības, Dundagas Dziedāšanas biedrības, Dundagas Pārtikas biedrības, atsevišķu bibliotēku un apdrošināšanas biedrību dokumenti.

Dace Alsberga,

novadpētniece

“Ārlavas leprozorijs – pirmais Kurzemes guberņā”

Rakstā apkopotā informācija parāda Kurzemes guberņā pirmā – Ārlavas – leprozorija izveidi. To atvēra Ārlavas Lepras apkarošanas biedrība 1895. gada 24. oktobrī/ 5. novembrī Talsu apriņķa Ārlavas evaņģēliski luteriskās draudzes novadā. Sniegts ieskats lepras slimības vēsturē un pētījumos, Baltijas guberņu pirmo leprozoriju atvēršanā Vidzemē, aplūkoti notikumi, kas veicināja Ārlavas Lepras apkarošanas biedrības veidošanos. Sniegtas ziņas par Ārlavas muižas īpašniekiem, senāko sabiedrisko un saimniecisko biedrību organizēšanu, draudzes novada un leprozorija ārstiem, pagasta ēku celtniecību un īpašumu likteni pēc leprozorija slēgšanas.

Zanda Konošonoka,

Talsu novada muzeja direktores vietniece

“18. novembra svētki Talsos. Divdesmitā gadadiena”

Pierimstot Latvijas simtās dzimšanas dienas aktivitātēm, autore piedāvā paraudzīties, kā 18. novembra svētki svinēti 1938. gadā – 20. gadadienā. Svinēšanas norises noteica skrupulozi izstrādāta programma valsts līmenī, bet vietējā sabiedrība parūpējās, lai svētki būtu krāšņi un neaizmirstami. Īpaša vērtība tika piegriezta ēku greznošanai un izgaismošanai, par ko rūpējās īpaša komisija. Svētkus Talsos svinēja divas dienas ar dažādiem sarīkojumiem: notika dievkalpojumi, ugunošana pilskalnā, gājieni, pamatakmens likšana tēlnieka Kārļa Zemdegas projektētajam Brīvības cīņās kritušajiem karavīriem veltītajam piemineklim “Koklētājs”, koncerts, teātra izrāde un citi pasākumi.

Guntars Tenne,

Talsu novada muzeja speciālists

“No Latvijas brīvvalsts uz PSRS “brīvo tautu savienību””

1940. gada vasara Latvijas politiskajā un sabiedriskajā dzīvē ienesa būtiskas pārmaiņas. Notika varmācīga pastāvošās sabiedriskās iekārtas maiņa, kā rezultātā Latvijas Republika kļuva par PSRS sastāvdaļu. Pētījums ļauj izsekot, kā pārmaiņas skāra Talsu apriņķi, kad varu pārņēma Latvijas komunistiskās partijas komiteja un izpildu komiteja, aktivizējās komjauniešu darbība un drošības iestādes, tika uzsākta Talsu apriņķa lielāko rūpniecības uzņēmumu nacionalizācija un kolektivizācija.

Antra Grūbe,

Talsu Valsts ģimnāzijas vēstures, filozofijas, politikas un tiesību skolotāja, novadpētniece

“Laikraksts “Talsu Vārds” Otrā pasaules kara laikā”

Pētījumā analizēta laikraksta “Talsu Vārds” darbība vācu okupācijas laikā, līdz ar to sniedzot informāciju par laika perioda norisēm Talsos. Apkopota informācija par izdevējsabiedrības dibinātājiem, redaktoriem, darbiniekiem. Pētījumā skaidrots, kā vietējā presē Otrā pasaules kara laikā atspoguļota okupācijas ideoloģija un norises, kā pārveidots laikraksta saturs atbilstoši mainīgajai kara situācijai. Liela nozīme “Talsu Vārda” darbībā bija literāro interešu un jaunrades veicināšanai. Izvērtējot vēsturisko situāciju, tirāžu, piegādes areālu, daļēji saturu, var pieņemt, ka “Talsu Vārds” sabiedrībai bija viens no nozīmīgākajiem informācijas apmaiņas veidiem.

Alfrēds Moseičuks,

Talsu novada muzeja krājuma glabātājs

“Padomju varas cīnītāju kapi”

Otrais pasaules karš un Latvijas iekļaušana Padomju Savienībā daudz iedzīvotāju likteņos atstāja dziļas rētas. Tomēr sabiedrībā pastāv diametrāli pretēji viedokļi par norisēm kara un pēckara gados. Viedokļu dažādība skar arī Padomju varas cīnītāju kapus Talsos (saukti arī par Varoņu kapiem, Talsu Brāļu kapiem). Raksta autors izpētījis kapsētā guldīto lidotāju, Sarkanās armijas karavīru, Latvijas nacionālo partizānu, karā kritušo padomju karavīru un nogalināto civilpersonu dzīves gaitas un viņu veikumu, kas var palīdzēt izprast pašu kapu patieso nozīmi, kā arī rast objektīvāku kopainu par notikumiem 1940. gados.

Lidija Grīnvalde,

Talsu novada muzeja speciāliste

“Talsu rajona pionieru štāba darbība. 1958.–1965. gads”

Autore turpina “Talsu novada muzeja rakstu” 1. sējumā ievietotās publikācijas tēmu par pionieru organizāciju. Šoreiz – par tā laika fenomenu – Talsu rajona pionieru štābu, vairākiem Talsu skolēniem, viņu darbošanos rajona robežās, Latvijas mērogā un plašāk. Toreizējo aktīvo skolēnu vidū – literatūrzinātniece Gundega Grīnuma, aktieris Juris Bartkevičs, vairākkārtēja pasaules čempione šausanā Baiba Zariņa-Berklava un citi – vēlāk sasnieguši panākumus, darbojoties katrs savā nozarē.

Kristiāna Skromule,

Talsu novada muzeja speciāliste

“Jānis Broks”

Politiski represētais, sabiedriskais darbinieks, publicists, sportists, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris Jānis Broks (1921–2005) dzimis Latgalē, bet mūža lielāko daļu aizvadījis Talsu rajonā, ar savu sabiedrisko darbību atstājot paliekošu ieguldījumu. Vēl joprojām turpinās kopā ar domubiedru Rihardu Kalniņu (1928–2008) 1963. gadā Talsos ieviestā badmintona spēles tradīcija un notiek abu vīru piemiņas turnīri jauniešiem. Turpinās 1968. gadā aizsāktā skriešanas un soļošanas sacensību tradīcija. Šķetinot Jāņa Broka notikumiem bagāto mūžu un aktīvo darbību, var gūt ieskatu 20. gadsimta notikumos kopumā.

Linda Smilga-Šimpermane,

Talsu novada muzeja speciāliste

“Rihards Kondratovičs – rododendru karalis”

Raksta autore apzinājusi novadnieka Riharda Kondratoviča (1932–2017) dzīvi un darbību. Viņš guvis ne vien Latvijas, bet arī Eiropas un pasaules mēroga atpazīstamību rododendru izpētes un selekcijas jomā. Rododendru izpētes darbus aizsācis LVU Botāniskā dārza direktora amatā, izveidojis LU Rododendru selekcijas un izmēģinājumu audzētavu “Babīte”. Viņa devums novērtēts ar dažādiem apbalvojumiem, tai skaitā Triju Zvaigžņu ordeni un Tēvzemes balvu par mūža ieguldījumu rododendru selekcijā.

Elizabete Gerke (Elisabeth Goercke, 1888–1966)

“Dzinatrsēta”

No vācu valodas tulkojusi Indra Čekstere

Vācbaltu dzejniece Elizabete Gerke bērnību un jaunību aizvadījusi Talsos. Kaut arī kopš 1939. gada dzīve viņu aizvedusi uz Vāciju, dzimtie Talsi palikuši mīļā piemiņā. Savas atmiņas par dzimtajām vietām, satiktajiem cilvēkiem un gūtajiem iespaidiem dzejniece apkopojusi 1959. gadā izdotajā krājumā “Dzimtene mūsos” (“Heimat in uns”). Publicētajā fragmentā Elizabete Gerke atceras gleznaino Sapņu ezera apkārtni un “Dzintaru” mājas netālu no Talsiem. Tās saimnieks – skolotājs, novadpētnieks, sabiedriskais darbinieks Teodors Dzintarkalns (1874–1937) – savu mītni rotājis ar sienu gleznojumiem, ornamentiem, tautasdziesmu rindām. Īpatnējo, senlatviskā garā iekārtoto namu 1930. gados apbrīvoja ciemiņi no tuvienes un tālienes.